

Др Борис Беговић*

Paul Collier, *Exodus: Immigration and Multiculturalism in the 21st Century*, Allen Lane & Penguin Books, London 2013, 309.

Савремене миграције становништва представљају врућу политичку тему, како у имиграционим, тако и у емиграционим земљама. Предмет су медијских наслова, нарочито у случајевима илегалних миграција, које доводе до губљења људских живота, најчешће на мору, као и до губљења људског достојанства, у различитим формама новог, „белог“ ропства, а миграције представљају и солидну основу за фундаментално преиспитивање појединих савремених политичких концепција, попут мултикултурализма. Оне су, нема сумње, ефикасан лек против интелектуалне учмалости. Без миграција, у условима у којима сви живе као „своји на своме“, вероватно се не бисмо ни преиспитивали о томе колико у нашим разматрањима света који нас окружује постоји расизма, шовинизма, ускогрудости, нетолеранције и свега другог што се не може сврстати у врлине. Чак и у доба све већег степена обавезности „политичке коректности“, негативне последице миграција нам не допуштају да их прећуткујемо.

Пол Колијер нам својом новом књигом нуди обиље материјала за оно за шта се и сам залаже: мирну, рационалну, трезвену и отворену расправу о миграцијама, без табу тема и предрасуда; расправу о њиховим последицама, тј. о пожељности миграција, нарочито пожељности убрзавања токова миграција у односу на данашње. На самом почетку књиге, као сваки прави економиста, аутор објашњава узрочно-последични механизам миграција. Постојање огромног јаза у дохотку између богатих и сиромашних земаља, што је последица јаза у продуктивности, ствара снажан подстицај људима да напусте своју земљу и да, с циљем увећања сопственог дохотка, односно благостања, место за свој живот потраже у некој од богатих земаља. Што је већа разлика у дохотку, виша је *ceteris paribus* стопа миграција. Веома је битно уочити да јаз у дохотку, односно разлика

---

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, begovic@ius.bg.ac.rs.

у продуктивности која га ствара, произлази из, како наводи аутор, неодговарајућег друштвеног модела сиромашних земаља, што би они који су привржени савременим теоријама привредног раста назвали њиховим неодговарајућим институционалним оквиром. Дакле, они који одлазе из својих земаља порекла у ствари беже од таквог институционалног оквира, који доводи до ниске продуктивности и ниског нивоа дохотка, тј. сиромаштва као последице. Међутим, разлика у доходу, иако је покретачки чинилац, није једини фактор који утиче на ниво миграција. Други, веома битан су трошкови саме миграције, које сноси сам мигрант. Ако ништа друго, то су трошкови авионске карте (некада су били трошкови бродске). Ма колико они изгледали мали, за потенцијалне мигранте из сиромашних земаља, а управо су то најзначајније земље порекла, и њихова буџетска ограничења, они могу бити непремостиво велики. Одатле следи и веома битан налаз – миграцијама нису обухваћени најсиромашнији појединци из најсиромашнијих земаља. Из тих земаља одлазе они који су нешто богатији, управо зато што могу то себи да приуште – да покрију неизбежне трошкове миграција. Коначно, величина дијаспоре је трећи фактор миграција – што је већа дијаспора, то се мигранти брже и лакше прилагођавају, па је *ceteris paribus* виша стопа миграција. Очигледна је и обрнута веза узрочно-последична веза – што је виша стопа миграција, већа је и дијаспора, што значи да постоји позитивна повратна спрега. Срећом, величина дијаспоре зависи и од интензитета асимилације, што је асимилација снажнија при датој стопи миграција, величина дијаспоре се, временом, уз велику доцњу, умањује. Узгред, аутор, додуше прилично стидљиво, подржава асимилацију. Разлог је очигледан. Реч је о томе да јачање дијаспоре значи очување друштвеног модела из земље порекла – оног модела од чијих су последица мигранти побегли.

На основу наведених узрочно-последичних веза, аутор формулише једноставан модел којим се описује равнотежна стопа миграција и равнотежна величина дијаспоре, до којих би дошло уколико не би било никакве државне интервенције, тј. уколико би миграције биле потпуно слободне. Наведени модел показује да постоје одређени облици наведених функционалних веза при којима се уопште не успоставља равнотежа – миграције би, у таквим условима, неминовно довеле до потпуног пражњења земље порекла.

Коришћењем наведеног модела као аналитичког оквира долази се до основних налаза о савременим миграцијама и њиховим последицама: (1) јаз у доходу између земаља је велики и у догледно време неће се умањити; (2) миграције не могу да умање тај јаз, за то је потребна промена друштвеног модела у земљама порекла; (3) будући да се миграције настављају, дијаспора ће наставити да се акумулира

још неколико деценија. Све наведено условљава да се крећемо ка убрзавању миграција, односно ка неравнотежи, како сам аутор каже, „епских пропорција“.

Будући да су објашњени покретачки механизми миграција, приступа се анализи њихових последица, односно оцени њихове пожељности. При томе, аутор помиње чињеницу да економска струка благонаклоно гледа на миграције као на релативно лак начин (према аутору, најближи чувеном, непостојећем економском бесплатном ручку, *free lunch*) за повећање продуктивности рада, па тиме и за увећање глобалне економске ефикасности, што значи и друштвеног благостања на глобалном нивоу. Међутим, овакав генералан став није нешто на чему се аутор зауставља, већ раздваја последице миграција по три групе људи: последице по саме мигранте, по староседеоце, тј. становнике земаља у које се долази, и по становнике земље порекла – оне који су остали.

Најмање спорне су последице по саме мигранте – управо због тога што су желели бољи живот, упутили су се у туђину. Уколико су успели, уколико им је боље, уколико се увећао ниво њиховог благостања, остају у туђини, у супротном не остају, него се враћају у земљу порекла. Будући да сами мигранти уживају највећи део погодности који проистиче из миграција, појавиле су се и идеје да они, путем специјалног пореза, део тих погодности треба да пренесу на староседеоце. Погрешно, сматра аутор, а најјачи аргумент свог противљења оставља за каснија поглавља. Такође, разматрају се и миграције као својеврсне инвестиције и поставља се питање њиховог финансирања, односно различитих механизма финансијског посредовања. Аутор покушава да начини вештачку симетрију, па да укаже и на негативне последице миграција по саме мигранте – није му пошло за руком. Поглавље посвећено тим последицама је, сасвим очекивано, најтање – у сваком погледу.

Веома су занимљиве последице миграција по староседеоце. Аутор те последице дели на економске (не толико значајне) и социјалне (које сматра значајнијим). Што се економских последица тиче, долази до појачавања конкуренције на тржишту радне снаге, што доводи до пада приноса рада (нарочито за нискоквалификовану радну снагу) и повећања приноса капитала, тако да су, на кратак рок посматрано, на губитку најсиромашнији староседеоци, док су на добитку сви остали. Ипак, показало се да те последице нису значајне, а да долазак имиграната и њихова склоност ка иновацијама (већ самом миграцијом су показали ту склоност) дугорочно увећавају продуктивност, од чега сви староседеоци имају користи. Поред тога, међутим, долазак миграната увећава тражњу за становањем, што, на кратак рок доводи до раста равнотежне цене становања, па се тиме умањује

благостање староседелаца. Зачуђује, међутим, да аутор, у највећој мери, становање поистовећује са социјалним становањем, једном од тековина државе благостања у западноевропским земљама, заједно са различитим врстама социјалне помоћи у најширем смислу речи. И управо је на овом плану најзначајнији економски ефекат на (сиромашне) староседеоце, будући да се миграцијама пореска основица не увећава за онолико за колико се увећава тражња за социјалном заштитом – имигранти и сиромашни староседеоци постају конкуренти за социјалну помоћ, укључујући становање. Склоност најсиромашнијих и најмање образованих да подржавају ксенофобичне идеје и политичке покрете можда се, сматра аутор, може објаснити управо на овај начин. Занимљиво је да ни у једном тренутку аутор не поставља питање да ли је проблем, можда, у тако развијеној, разузданој држави благостања и присилној прерасподели дохотка до које она доводи, а не у миграцијама.

Друштвене последице досељавања су, по мишљењу аутора, далеко озбиљније. Оне се тичу функционисања друштва у које мигранти долазе. Успешна друштва се заснивају на узајамном поштовању и међусобним обзирима оних који их чине. Из тога произлази међусобно поверење и сарадња. То су предуслови за успешно пружање јавног добра, попут владавине права, односно правног поретка. Стога аутор интегрисаност једног друштва посматра као предуслов његове успешности. То још више долази до изражаја у случају солидарности, спремности богатијих да помогну сиромашнијим члановима истог друштва. Миграције могу да наруше интегрисаност друштва, да подрију његов идентитет и, тиме, да умање његову успешност на наведеном плану. Аутор јасно ставља до знања да је национални идентитет најбоља основа за поменуте послове пружања јавног добра и прерасподеле. Управо је национална држава основна јединица на чијем нивоу се пружа јавно добро и где се обавља прерасподела којом се исказује солидарност с оним мање успешним. Аутор подсећа да је у савременом свету управо национална држава основна фискална јединица, на чијем нивоу се људи опорезују и из чијих буџета се исплаћује највећи број припадности – тешко да је национална држава превазиђена. А миграције могу да поткопају такву националну државу и да поставе питање припадности њених житеља. Управо од те припадности зависи да ли је неко спреман да плаћа порез и да пристаје да се део његовог дохотка прерасподељује другима. Очигледно је реч о негативним екстерним ефектима миграција – неповољне друштвене последице миграција. Нажалост, аутор не поставља питање утицаја миграција на институционални оквир земаља у које мигранти долазе. Реч је о томе да тај оквир зависи, не само од формалних, писаних правила, већ од обиља друштвених и моралних норми. На примеру обавезе ношења зара и фереце,

која је у западноевропске земље дошла са миграцијама, може се показати како такве норме неминовно, мада индиректно утичу на пословно окружење у земљи имиграције. Реч је, очигледно, о великој теми коју је потребно подробно истражити.

Два занимљива налаза везана су за друштвене последице. Први, што су културе земље порекла и земље у коју се мигранти досељавају удаљеније, то је већа специфична дијаспора, будући да је мања могућност асимилације. Са своје стране, увећана дијаспора доводи до више равнотежне стопе миграција, која са своје стране увећава дијаспору. То је објашњење на први поглед парадоксалног налаза да више долазе они који су (културно) удаљенији. Други је да је са становишта друштвених последица миграција, будући да су оне у основи негативне, најповољнији модел гастарбајтера, оних који уопште нису интегрисани у друштво, па стога нема никаквих друштвених (негативних) последица, уз све економске погодности. Питање је, међутим, у којој мери се, осим у Дубаију и сличним егзотичним местима, овај модел може применити. Немачко искуство са турским гастарбајтерима показало је да такав модел није одржив у демократијама.

Коначно, аутор се бави и земљама порекла и последицама (е) миграције из њих. Посебно поглавље аутор је, сасвим непотребно, посветио политичким последицама миграција, нарочито онима на плану промене политичког система, при чему закључује да су они благо позитивни. Помало је збуњујући овакав закључак, имајући у виду да сам аутор помиње екстремизам који дијаспора може да донесе земљи порекла, наводећи као пример тамилску емиграцију као основни чинилац дугогодишњег грађанског рата у Шри Ланки. Стога чуди његов закључак о умерено позитивним политичким последицама по земљу порекла. Још када би томе додали утицај усташке емиграције на расплет југословенске кризе почетком деведесетих година прошлог века...

Економске последице миграција на оне који су остали далеко су занимљивији. Један је одлазак најквалификованијих и најталентованијих (*brain drain*). Иако, на први поглед то представља директан губитак, аутор показује да управо могућност одласка представља снажан подстицај талентованим појединцима да улажу у сопствени капитал. Међутим, онај део људског капитала који не оде ван граница представља добитак за земљу порекла. Дакле, битан је баланс – колики део остаје. У случају Кине и Индије, јако великих земља, емиграција је увећала људски капитал; у случају малих, попут Хаитија, умањила га је. Други битан елемент су дознаке, део дохотка који мигранти шаљу својим породицама у земљи њиховог порекла. Аутор сматра да су ове дознаке врста стране помоћи, далеко боље

усмерена него државна страна помоћ богатих земаља. А када се већ дохватио стране помоћи, аутор сматра да она представља враћање оних средстава које су сиромашне земље издвојиле за школовање својих најталентованијих појединаца, које, услед миграција, користе богате земље. Дакле, не само да не треба уводити никакав порез на имигранте, они га већ плаћају путем дознака, већ, закључује аутор, помоћ сиромашним земљама треба наставити и на државном нивоу.

Имајући све то у виду, поставља се питање шта треба чинити. Аутор се залаже за политику која се неће заснивати на административном одређивању жељене стопе миграција. Напротив, залаже се за слободан проток људи, а на равнотежну стопу миграција треба утицати тако што ће се водити политика која ће формирати ток асимилације дијаспоре. Повећањем те асимилације, наводи аутор, умањује се величина дијаспоре за дату стопу миграције, чиме се успоставља равнотежа која снижава равнотежну стопу миграције и, на тај начин, умањује негативне друштвене последице миграција. Аутор не одговора на питање да ли ће то бити оптимална стопа миграција, још мање са чијег становишта би она била оптимална.

Колијерова књига поставља далеко више питања него што даје одговоре, бар оних уверљивих. То је можда и њена највећа вредност. Покренута је расправа, а то је у случају табу тема, попут миграција, најбитније. Штавише, књига је понудила добар методолошки оквир за расправу о овом деликатном друштвеном питању. Књига не даје рецепте и акционе планове, већ само смернице за размишљање. Ипак, обећава да ће имати велики утицај на све оне које се баве политиком миграција. Време ће показати да ли ће га и остварити.